

حق عامه بر آب آشامیدنی سالم؛ مطالعه موردی دستور دادستانی شهرستان بهار

زینب عساکره*

مهناز رشیدی**

چکیده

حقوق عامه، مقوله‌ای است که تدوین‌کنندگان قانون اساسی، احیاء آن را به تصریح فراز نخست بند دوم اصل ۱۵۶ قانون اساسی بر عهده قوه قضاییه قرار داده‌اند. بر این مبنا، دادستان به‌عنوان متولی اصلی احیاء حقوق عامه، اقدام به نظارت، پیگیری و احیاء این حقوق می‌کند. حق بر آب آشامیدنی سالم، از جمله اساسی‌ترین حق‌های بشری است که در زمره حقوق عامه قرار دارد. رویه دادستانی‌ها نیز نشان می‌دهد که پیگیری‌های متعددی در زمینه احیاء این حق از باب حقوق عامه انجام شده است. در این میان، دستور دادستانی شهرستان بهار در پیگیری آلودگی آب آشامیدنی چند روستای این شهرستان درخور توجه است. این مقاله با روش توصیفی تحلیلی در صدد ارزیابی و نقد دستور و اقدامات دادستانی مذکور در این زمینه بوده است. از این رو، نتیجه به‌دست آمده نشان می‌دهد که اقدامات صورت گرفته توسط دادستانی، از مطلوبیت برخوردار بوده و حاکی از تحقق جرم تهدید علیه بهداشت عمومی بوده است. با این وجود، ایراد اصلی وارد بر دستور دادستان را می‌توان عدم تصریح به ضمانت اجرا در فرض استنکاف از دستور دادستانی و نیز عدم تعیین ضمانت اجرای کیفری دانست. البته این امر بیش از آن که متوجه نهاد دادستانی باشد، ریشه در نقص قوانین و مقررات موجود در این زمینه دارد.

واژگان کلیدی: حق بر آب آشامیدنی سالم، احیاء حقوق عامه، دادستان، قوه قضاییه، جرم تهدید علیه بهداشت عمومی

---

*دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق عمومی دانشگاه قم، قم، ایران (نویسنده مسئول)
zeynabasakereh68@gmail.com

**دانش آموخته دکترای حقوق بین الملل دانشگاه قم، قم، ایران
mahnazrashidi88@gmail.com

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۰/۳۰

شماره: ۹۰۳۶/۵۸۷/۲۷۰۰۰

فرماندار محترم شهرستان بهار جناب آقای دکتر اندامی
ریاست محترم مرکز بهداشت شهرستان بهار جناب آقای دکتر اندامی
با سلام؛

احتراماً مکاتبه جناب آقای فلاحی نماینده محترم مردم همدان و فامنین با این دادستانی به-
انضمام تعداد شش فقره مکاتبه مرکز بهداشت شهرستان بهار به شرح پیوست به حضور شریفان
ارسال می‌شود. اقتضا دارد با بررسی سوابق و جوانب مختلف امر، اعلام نمایم در موضوعات رخ
داده در متن مکاتبات موصوف، آیا اهمال و سهل‌انگاری و یا تعدمی از سوی هر فرد یا نهادی
صورت گرفته یا خیر؟ اگر بله، جزئیات آن را ظرف مهلت یک هفته به این دادستانی ارائه
بفرمایید.

دادستان عمومی و انقلاب شهرستان بهار - فرجی

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۲/۱۴

شماره: ۹۰۳۶/۶۹۳/۲۷۰۰۰

مدیریت محترم اداره آب و فاضلاب شهرستان بهار
با سلام؛

احتراماً به قرار اطلاع و حسب گواهی کارشناس بهداشت محیط و بهورز (با مشخصات محفوظ)،
مشکلاتی به شرح زیر در حوزه سلامت و کیفیت آب شرب برخی روستاها وجود داشته لذا، مقرر
می‌دارد صحت و سقم آن‌ها بررسی و در صورت صحت، علت وقوع و عدم رفع ایرادات را ظرف
مهلت یک هفته به این دادستانی گزارش نمایید؛

۱. در روستای پرلوک از تاریخ ۱۳۹۹/۰۹/۲۶ کلر باقی مانده صفر بوده است.
۲. در روستای لک مقدار کلر بیشتر از ۱/۵ ppm بوده که خطرناک‌تر از حالت بدون کلر است و علی‌الظاهر می‌بایست حداکثر هشت دهم باشد.
۳. در روستای خوشاب علیا سیستم کلرزی بیخ زده و عوامل آن مجموعه بدان‌جا مراجعه اما با وصف اطلاع از موضوع اقدامی صورت نداده‌اند.
۴. در روستای سیمین، بیش از یک‌سال کلر باقی مانده صفر بوده و برای حدود دو روز (در هفته جاری) کلرزی اتفاق افتاده و افزون بر این، آبدار به روستای مزبور مراجعه‌ای ندارد.

دادستان عمومی و انقلاب شهرستان بهار - فرجی

تاریخ: ۱۴۰۰/۰۱/۲۲

شماره: ۹۰۳۶/۲۵/۲۷۰۰۰

ریاست ارجمند کل دادگستری استان همدان جناب آقای دکتر عدالتخواه (دام عزه)

با سلام و عرض تحیت؛

احتراماً پیرو مکاتبات قبلی و پیرامون بررسی وضعیت سلامت آب شرب شهرستان بهار، به استحضار عالی می‌رسانم که در تاریخ ۱۴۰۰/۰۱/۱۵ به‌همراه عوامل شبکه بهداشت و درمان، بهروز، رئیس شورای روستا، آبدار و دهیار، از روستاهای بهادربیک (مالک اشتر) و کریم‌آباد بازدید به‌عمل آوردم.

روستای بهادربیک (مالک اشتر) که با طغیان بیماری (مراجعه بیش از ۱۰۰ نفر به مراکز درمانی با علائم گوارشی) مواجه شده بود در اولویت قرار گرفت.

نظر به وجود ایرادات و نقص‌های قابل توجه در سیستم آبرسانی و تصفیه آب روستاهای مزبور خصوصاً بهادربیک (مالک اشتر)، بازسازی و تعمیر درب یکی از چاه‌ها، کلر زنی مرتب، کالبره کردن دستگاه‌های کلرسنجی، نصب و راه‌اندازی دستگاه کلریناتور و لایروبی مخزن آب در قالب دستور و نظر به حساسیت موضوع به صورت تلفنی و در محل به مدیریت محترم ابغا ابلاغ شد که بلافاصله وارد عمل شده و اقداماتی به‌شرح پیوست صورت گرفت. ضمناً اقدامات و پیگیری‌های قبلی نیز در قسمت‌های دوم و سوم پیوست‌ها به حضور شریفان ارسال می‌شود.

دادستان عمومی و انقلاب شهرستان بهار - فرجی

مقدمه

حق بر آب که به‌عنوان «حق بهره‌مندی همه افراد از آب سالم، قابل قبول، کافی، از نظر فیزیکی در دسترس و نیز قابل پرداخت برای اهداف شخصی و خانگی»^۱ تعریف می‌شود، یکی از بنیادی‌ترین حق‌های انسانی است که روند شناسایی آن به‌عنوان یک حق بشری از دهه ۱۹۷۰ میلادی آغاز شد و در نهایت قطعنامه ۶۴/۲۹۲ مجمع عمومی در سال ۲۰۱۰ بر شناسایی آن صحنه گذاشت.^۲ حق بر آب نیز مانند هر حق بشری، سه تعهد اصلی را برای دولت‌ها ایجاد می‌کند: تعهد به احترام، تعهد به صیانت و تعهد به تحقق. در راستای اجرای این تعهدات، دولت‌ها ضمن آن‌که ملزم هستند در فرآیند تحقق آزادانه این حق مانعی ایجاد

1. CESCR, General Comment No. 15: The Right to Water (Arts. 11 and 12 of the Covenant) Adopted at the Twenty-ninth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, (2003), (Contained in Document E/C.12/2002/11), para. 2.

2. UN DOC. A/RES/64/292, (2010), para. 1.

نکنند، باید دیگران را نیز از مداخله و نقض حق بر آب بازداشته و همچنین اقداماتی در جهت تسهیل و تأمین آب اتخاذ نمایند. از جمله تعهدات عملی دولت-ها در زمینه تحقق حق بر آب، لزوم شناسایی این حق در قوانین، پرهیز از آلوده ساختن و یا قطع آب، تأمین و توزیع عادلانه آب و قیمت‌گذاری معقولانه آب است. مطابق قوانین جمهوری اسلامی ایران، اگرچه حق بر آب به صورت مستقیم مورد شناسایی واقع نشده، اما این حق را می‌توان از پیش‌شرط‌های تحقق سایر حقوق به رسمیت شناخته شده در قانون اساسی مانند حق بر مسکن متناسب با نیاز^۱ و حق بر محیط زیست سالم^۲ دانست. اصل ۴۸ قانون اساسی که بر بهره‌برداری از منابع طبیعی بدون تبعیض اشاره دارد، می‌تواند به طور ضمنی ضرورت دسترسی به آب پاک و سالم را تفهیم نماید. افزون بر این، بند ۹ اصل سوم قانون اساسی، دولت جمهوری اسلامی ایران را موظف بر به‌کارگیری «رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه در تمام زمینه‌های مادی و معنوی» کرده و بند ۱۲ اصل، «پی‌ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی، جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، مسکن، کار، بهداشت و تعمیم بیمه» را مقرر نموده است. آنچه مبرهن است این که بدون دسترسی به آب، اساساً رسیدن به این اهداف امکان‌پذیر نمی‌باشد. همچنین، بنا بر اصل ۴۳ قانون اساسی، یکی از مبانی مهم در اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، تأمین نیازهای اساسی از قبیل خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده است. با توجه به این نیازهای اساسی، به نظر می‌رسد که موارد مزبور حصری نبوده و می‌تواند نیاز به آب را شامل شود. همچنین برخی اسناد بالادستی و نیز قوانین و مقررات داخلی، اقدام دولت‌ها در راستای تحقق این حق را قاعده‌مند ساخته است.

---

۱. اصل ۳۱ قانون اساسی: «داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آن‌ها که نیازمندترند به‌خصوص روستائین و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند».

۲. اصل ۵۰ قانون اساسی: «در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است».

نظر به مقدمات فوق، لزوم تأمین آب سالم و نیز نظارت بر کیفیت منابع آبی از وظایف دولت است که معمولاً توسط نهادهای اجرایی انجام می‌شود. با این وجود، تحقق حق بر آب سالم بدون نظارت مستمر بر فعالیت نهادهای اجرایی و نیز فراهم ساختن امکان دادخواهی ذی‌حقانی که متضرر شده‌اند به‌طور کامل محقق نمی‌شود. از این رو، فراهم کردن امکان دسترسی به عدالت نیز یکی از مهم‌ترین تعهدات عملی دولت‌ها در راستای تأمین حق بر آب است. در این راستا، قوه قضاییه که قوه‌ای مستقل و پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت است، می‌تواند از طریق نهادهای ذی‌ربط از جمله سازمان بازرسی کل کشور، نهاد دادستانی، دیوان عدالت اداری و دادگاه‌های عمومی نقش بسزایی در تضمین این حق ایفا نمایند. در میان نهادهای مذکور، نقش دادستانی برجسته‌تر است؛ چرا که حفظ و احیاء حقوق عمومی به‌عنوان یکی از کارویژه‌های قوه قضاییه، عمدتاً از طریق نهاد دادستانی قابلیت تحقق دارد.

بر این اساس، نوشتار پیش رو با روش توصیفی - تحلیلی و انتقادی با استفاده از نقد و ارزیابی دستور دادستانی شهرستان بهار به بررسی صلاحیت دادستان در نظارت بر فعالیت نهادهای اجرایی در کنترل کیفیت منابع آبی در راستای تحقق حق بر آب و احیاء حقوق عامه می‌پردازد.

بر این مبنا، پرسش اصلی آن است که اساساً کنترل کیفیت منابع آب آشامیدنی سالم مطابق قوانین و مقررات داخلی با چه نهادی است و دادستانی با چه مبنای و مستندی به کدام یک از قوانین و مقررات اقدام به پیگیری و احیاء حقوق عامه در این زمینه کرده است؟ فرضیه بنیادین آن است که در قوانین موجود، نظارت بر کیفیت آب آشامیدنی عمومی بر عهده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار دارد و دادستانی نیز به دلیل دارا بودن کارویژه پیگیری و احیاء حقوق عامه از طریق نظارت‌های مستمر بر موارد نقض حقوق عامه اقدام به نظارت و پیگیری نسبت به این امر کرده است.

نظر به مطالب فوق، ساختار مقاله حاضر بدین صورت است که در ابتدا، دامنه مفهومی و چارچوب نظری حقوق عامه مورد بررسی قرار می‌گیرد و پس از آن، صلاحیت دادستان در نظارت بر فعالیت نهادهای اجرایی به‌منظور کنترل کیفیت

منابع آب آشامیدنی در راستای تحقق حق بر آب و احیاء حقوق عامه از طریق تحلیل و نقد ماهوی و شکلی دستورات صادر شده توسط دادستانی شهرستان بهار ارزیابی می‌گردد.

۱. دامنه مفهومی و چارچوب نظری حقوق عامه

حقوق عامه در قانون اساسی در بند دوم اصل ۱۵۶ مورد تصریح قرار گرفته و به‌عنوان یکی از کارویژه‌های اصلی قوه قضائیه مطرح شده است. با این وجود، این قانون تعریفی از این مفهوم و کیفیت و کمیت آن ارائه نداده است. بر این اساس، برخی از اسناد و دستورات قضایی به تشریح آن پرداخته‌اند. معتبرترین این توصیفات در دستورالعمل ریاست قوه قضائیه در نظارت و پیگیری حقوق عامه ابلاغی سوم بهمن ماه ۱۳۹۷ آمده است. این سند، حقوق عامه را حقوقی دانسته که در قانون اساسی، قوانین موضوعه و یا سایر قوانین لازم‌الاجرا ثابت است و عدم اجرا یا نقض آن، نوع افراد یک جامعه مفروض مانند افراد یک شهر، منطقه، محله و صنف را در معرض آسیب یا خطر قرار می‌دهد یا موجب فوت منفعت یا تضرر یا سلب امتیاز آنان می‌شود؛ از قبیل آزادی‌های مشروع، حقوق زیست محیطی، بهداشت و سلامت عمومی، فرهنگ عمومی و میراث فرهنگی، انفال، اموال عمومی و استانداردهای اجباری (دستورالعمل نظارت و پیگیری حقوق عامه، ۱۳۹۷: ماده ۱ الف).

در این چارچوب، به نظر می‌رسد مفهوم حقوق عامه مدّ نظر قانون اساسی، حقوق عمومی است. یعنی حقوقی که در راستای حمایت از منافع عمومی و حقوق آحاد جامعه و نه یک شخص خاص بوده و دربردارنده روابط میان شاخه‌های مختلف دولت و روابط میان دولت و افراد و یا طرفین خصوصی است. به بیان دیگر، آن‌جا که دولت وظیفه یا تکلیفی را عهده‌دار است و نقشی را ایفا می‌کند، حقوق عمومی جریان دارد؛ مانند ارائه خدمات عمومی در جهت منافع عمومی. از آن‌جا که دسترسی به آب ماهیتی فرابخشی دارد و از عناصر ضروری تحقق حقوق زیست محیطی، بهداشت و سلامت عمومی تلقی می‌شود و به تصریح اصل ۴۵ قانون اساسی، دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی در زمره انفال و ثروت‌های عمومی قرار می‌گیرند، حق دسترسی عموم به آب را می‌توان یکی از حقوق عامه

مندرج در اصل ۱۵۶ قانون اساسی در نظر آورد. احیاء حقوق عامه معمولاً زمانی ضرورت دارد که ارکان اجرایی حکومت که وظیفه اصلی و اولیه اجرا و تأمین حقوق عمومی را بر عهده دارند، از انجام تکالیف خود سرباز زنند و یا در این زمینه قصور ورزند.

۲. صلاحیت دادستان در نظارت بر فعالیت نهادهای اجرایی و کنترل کیفیت منابع آبی در راستای تحقق حق بر آب و احیاء حقوق عامه

نظر به این که در قانون اساسی ایران، اقدام در راستای کارویژه احیاء حقوق عامه در قوه قضاییه فاقد متولی خاصی دانسته شده است، مهم‌ترین نهادی که می‌تواند به نظارت و پیگیری حفظ این حقوق مبادرت ورزد، دادستانی است.

از بررسی پیشینه نهاد دادستانی در نظام حقوقی ایران و مطالعه تطبیقی آن با دولت‌های دیگر، نیک واضح است که مبنای اصلی تشکیل این نهاد، احیاء حقوق و منافع عمومی و نظارت بر اجرای قوانین است (تنگستانی، ۱۳۹۷: ۹۹-۱۰۳). برای کاویدن مبانی حقوقی نقش دادستان در اجرای این وظیفه یعنی احیاء حقوق عمومی، باید به قوانین مربوطه رجوع شود. ماده ۲۲ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، وظیفه حفظ حقوق عمومی و اقامه دعوای لازم در این مورد را تحت صلاحیت دادسرا دانسته است. همچنین ماده ۲۹۰ این قانون، دادستان کل کشور را مکلف کرده در جرایم راجع به اموال، منافع و مصالح ملی و خسارت وارده به حقوق عمومی را که نیاز به طرح دعوا دارد از طریق مراجع ذیصلاح داخلی، خارجی و یا بین‌المللی پیگیری و نظارت نماید.

با ابلاغ تشکیلات جدید دادستانی کل در تاریخ ۱۳۹۵/۱۰/۱۵ از سوی رئیس قوه قضاییه، معاونتی تحت عنوان «معاونت پیگیری و احیاء حقوق عامه» در چهارچوب ساختاری این نهاد ایجاد شد و بر این اساس، وظیفه احیاء حقوق عامه مندرج در اصل ۱۵۶ قانون اساسی از سوی رئیس قوه قضاییه بر عهده دادستانی کل قرار گرفت (برلیان، ۱۳۹۶: ۲۵). ماده ۲ دستورالعمل نظارت و پیگیری حقوق عامه نیز بر اساس همین نکته، پیگیری احیاء حقوق عامه را عمدتاً بر عهده دادستان‌های عمومی قرار داده است.

استفاده از واژه «پیگیری» احیاء حقوق عامه از آن جهت است که در بسیاری از

موارد، حقوق عامه خود دارای متولی مشخص است.^۱ با عنایت به این امر، برای پیشگیری از تداخل وظایف دادستان با دستگاه‌های ذی‌ربط، دادستان تنها زمانی وارد عمل می‌شود که دستگاه‌های متولی امر در انجام اقدامات خود در پیگیری و نظارت بر اقدامات متضمن حقوق عامه، قصور ورزیده باشند. بر این اساس، در ذیل، به قصور یا عدم قصور نهاد مجری در کنترل کیفیت منابع آب آشامیدنی و نحوه مواجهه دادستان با این مسئله پرداخته می‌شود.

۲.۱. گردشکار دادستان در ورود به موضوع آب آشامیدنی شهرستان بهار

پیش از پرداختن به مسئله قصور یا عدم قصور نهاد مجری در رسیدگی به این امر، لازم است شرح مختصری از فرآیند ورود دادستان به موضوع آب آشامیدنی شهرستان بهار ارائه گردد.

به‌طور کلی، رویه دادستانی محترم این شهرستان در خصوص احیاء حقوق عامه بدین‌صورت بود که این مقام، از پیش و در سطح این شهرستان اعلام کرده بودند که موارد منجر به نقض حقوق عامه به ایشان اعلام گردد. این امر فتح‌بابی شد برای این‌که افراد مختلف اعم از آن‌که دارای سمت اجرایی بودند و یا افراد عادی، به دفتر این نهاد مراجعه کنند و به‌صورت تلفنی و یا پیامکی موضوعات مختلفی که حاوی تضییع حقوق عامه بودند را به ایشان اطلاع بدهند تا برای رسیدگی به موضوعات به آن‌ها ورود کند. موضوع آب شرب شهرستان بهار، به‌موجب مکاتبه نماینده معین بهار، در روز ۲۷ دی ماه ۱۳۹۹ با نهاد دادستانی این شهرستان صورت گرفت. مضمون مکاتبه صورت‌گرفته بدین‌صورت بود که: "نظر به مراجعات مردمی برخی از روستاهای این شهرستان مبنی بر غیر بهداشتی بودن آب شرب و نظر کارشناسی مرکز بهداشت و درمان در تأیید موضوع مطروحه، ضمن این‌که این امر، تهدید علیه بهداشت و سلامتی شهروندان است، ... استدعا دارد نسبت به این امر، رسیدگی و اقدامات لازم مبذول گردد."^۲ به دنبال طرح این موضوع، از همان روز مکاتبه، دادستانی به این مسئله ورود و تحقیقات خود را آغاز کردند. سه روز

۱. برای نمونه سازمان حفاظت محیط زیست درباره امور زیست‌محیطی و یا وزارت نیرو در حوزه آب.

۲. لازم به ذکر است که در اعلام نماینده معین بهار، تمرکز بر روی روستای مالک اشتر (بهادر بیگ، نام

محل این روستاست) بود که آب آشامیدنی آن، آلوده بود.

پس از دریافت مکاتبه نماینده مزبور، دادستانی محترم در مورخ ۳۰ دی ماه ۱۳۹۹ طی مکاتبه‌ای خطاب به رئیس مرکز بهداشت و فرمانداری شهرستان بهار اعلام داشتند که آیا اهمال و سهل‌انگاری و تعمدی از سوی فرد یا نهادی در این مسئله صورت گرفته است؟ به‌موجب این مکاتبه، دادستانی اعلام می‌کند که نهاد اخیر، مترصد موضوع بوده اما پس از بازدید از محل، معلوم گردید که سهل‌انگاری از ناحیه اداره‌ای صورت گرفته که متولی این امر بوده است. بر این اساس، دادستانی ترتیبی اتخاذ کردند که به‌همراه عوامل بهداشت، شورای روستا و آبدار محل (شخصی که متولی کنترل مرکز تزریق کلر است) بازدید از روستا صورت بگیرد و مشخص گردید که اوضاع نابسامانی در آن‌جا از حیث آلودگی آب آشامیدنی وجود دارد. با این توضیح که دریچه‌ای که بر روی چاهی که محل تغذیه آب اهالی روستا قرار داشت، به‌نحو صحیحی ایجاد نشده بود. همچنین اتاقک تعبیه شده برای کلرزنی و سنجش شبکه بهداشت که در همان محل صورت گرفت، حاکی از آن بود که هیچ نظارتی بر روی آن صورت نگرفته و رها شده بود.

دادستانی پس از مشاهده اوضاع نابسامان محل، با رئیس آب و فاضلاب ارتباط تلفنی برقرار کردند و مشخص شد که اختلافاتی بین مرکز بهداشت و آب و فاضلاب در این زمینه وجود دارد. دادستانی به طرفین دعوا تأکید کردند که وظایف ذاتی و سازمانی خود را انجام دهند و اختلافات کنار گذاشته شوند؛ چرا که در حال حاضر، مشکل، سلامت آب روستاست و مقتضی است که این مشکل مرتفع گردد. با این وجود، موضوع آن‌جا جدی شد که مرکز بهداشت، به دادستانی اعلام می‌کند که طغیان بیماری - تحت این عنوان که تعداد غیرمتعارفی از افراد، با علائم مشابه (مشکلات گوارشی و حالت تهوع و ...) به مراکز درمانی مراجعه داشتند، - در آن‌جا رخ داده است. بر اساس آیت‌های مرکز بهداشت، این علائم غیرمتعارف متعارف بودند. بنابراین، وفق بررسی‌های صورت گرفته و ریشه‌یابی موضوع، مشخص گردید که مشکل، بحث آلودگی آب است که کلرزنی آن به درستی صورت نگرفته است و مشکلات فیزیکی و ساختمانی نیز وجود داشت.

دادستانی طی تماسی که با رئیس اداره آب و فاضلاب داشتند، اعلام کردند که ارتفاع دریچه به فوریت تنظیم شود. پس از تعمیر دریچه، اداره آب و فاضلاب

مدعی بود که وی کار خود را به درستی انجام داده است اما عوامل بهداشت، اعلام کردند که تنظیم کلر آب روستا، که وسیله آن در اختیار آب و فاضلاب است، تنظیم نیست. (در اصطلاح کالیبره نشده) با این وجود، اداره آب و فاضلاب زیر بار این ادعا نمی‌رفت و می‌گفت ایرادی از ناحیه من وارد نیست. با پیگیری‌های فراوان دادستانی و تماس و تحت فشار قرار دادن ادارات مزبور و پای کار آوردن همه عوامل، مشکل آلودگی آب آشامیدنی برطرف گردید؛ بدین صورت که اداره آب و فاضلاب پذیرفت که کلر زنی به نحو مطلوب صورت نگرفته بود و تنها راه اصلاح وضعیت و بازگشت سلامت مردم، تنظیم کلر آب و مرکزی که از آن، آب خارج می‌شد و منبعی که داخل آن، باید لایروبی صورت می‌گرفت، بود. پس از پیگیری‌ها و اقدامات، طغیان بیماری در این روستا فروکش کرد.

به عقیده دادستان محترم، حل این مشکل با پیگیری و تماس مرتب ایشان و تأکید بر این‌که بحث کلر زنی و شکستگی لوله و در اختیار گذاشتن کلر به آبدار محل صورت گرفت؛ در غیر این صورت، با صرف انجام مکاتبه و پیگیری، کار به نتیجه نمی‌انجامید. به عوامل بهداشت نیز که متولی موضوع بودند از حیث سنجش وضعیت صحت و سلامت آب مردم روستاها، روستاهای دیگر معرفی شدند که با تماس تلفنی مشکل آنان نیز مرتفع شد و به عوامل و متولیان امر نیز این تذکر داده شد که اگر چنانچه نسبت به موضوع سلامت مردم بی‌توجه باشید، ممکن است مسئولیت کیفری برای شما در نظر گرفته شود. در نتیجه مشکل از این طریق برطرف گردید.

به دنبال روستای مالک اشتر که دادستانی محترم به عوامل بهداشت تأکید داشتند تا ارزیابی‌های خود را در خصوص سلامت روستاها اعلام کنند، وضعیت چند روستای دیگر نیز که تا حدودی نگران‌کننده بود مانند روستای خوشاب‌علیا و روستای سیمین، این مقام به موضوع ورود کردند و مکاتباتی را با اداره آب و فاضلاب انجام دادند و به طریق قبلی به مسئله ورود کردند و مشکل حل و از حالت بحران خارج شد.^۱

۱. شایان توضیح است که نگارش گردشکار دستور دادستان محترم شهرستان بهار به بیان نگارندگان و بر مبنای اطلاعات دریافتی از طریق گفت‌وگو با ایشان صورت گرفته است.

۲.۲. تحلیل مبادی ورود دادستانی به موضوع آب شرب، با تأکید بر قوانین و مقررات

نظر به گردشکار اقدامات دادستانی در پیگیری موضوع آب آشامیدنی روستاهای واقع در شهرستان بهار، در این قسمت، به تحلیل مبادی ورود این مقام به موضوع مزبور پرداخته می‌شود. تحلیل مبادی مشتعل بر مواردی همچون نحوه نظارت و پیگیری، مخاطبان دستور، ضمانت‌اجراها، تحقق یا عدم تحقق جرم و جایگاه جرم تهدید علیه بهداشت عمومی است.

۲.۲.۱. نحوه نظارت و پیگیری

پس از اطلاع دادستانی شهرستان بهار از طریق مکاتبه نماینده شهرستان همدان و فامنین نسبت به موضوع آلودگی آب آشامیدنی روستاهای واقع در این شهرستان، دادستانی اقدام به صدور دستوری واحد خطاب به فرماندار و رئیس مرکز بهداشت این شهرستان می‌کند. مضمون اصلی مکاتبه صورت گرفته این است که ایشان دو مقام مزبور را مکلف می‌کند که "با بررسی سوابق و جوانب مختلف امر، اعلام کنند که در موضوعات رخ داده در متن مکاتبات موصوف، آیا اهمال و سهل‌انگاری و یا تعدی از سوی هر فرد یا نهادی صورت گرفته یا خیر؟ اگر بله، جزئیات آن را ظرف مهلت یک هفته به این دادستانی ارائه کنند". به دنبال این دستور، رئیس مرکز بهداشت و فرماندار، اقدامات مقتضی را از قبیل انجام بازدیدهای میدانی روستاها در راستای پاسخ به سؤال دادستانی معمول داشتند. نکته قابل ذکر این است که قانون اساسی در ذیل اصل ۵۷، قوای سه‌گانه را مستقل از یکدیگر دانسته است. از این رو، در راستای عدم تداخل وظایف هر یک از قوا و با توجه به این که موضوع بررسی کیفیت آب آشامیدنی روستاها در صلاحیت نهادها و ارکان اجرایی قرار دارد، نهاد دادستانی به‌منظور پیشگیری از دخالت در نهاد اجرا در ابتدا با صدور دستور از نهادهای اجرایی موضوع را پیگیری و به نوعی اقدام به اتخاذ اقدامات پیشگیرانه می‌کند. اما در صورت استنکاف نهادها از دستور دادستانی، این نهاد می‌تواند در راستای احقاق حقوق عامه ضمانت‌اجراهای مقتضی را به منظور وادار کردن نهادهای اخیر نسبت به اجرای حقوق عامه تضييع شده به عمل آورد.

۲.۲.۲. مخاطبان دستور

در موضوع کیفیت آب شرب روستاهای مذکور، دادستانی اقدام به ابلاغ دو

دستور می‌کند. دستور نخست، خطاب به فرماندار و ریاست مرکز بهداشت شهرستان بهار مبنی بر این‌که آیا اهمال و سهل‌انگاری و یا تعدی از سوی هر فرد یا نهادی صورت گرفته یا خیر؟ صادر شده است. و دستور دوم در فاصله دو ماه پس از ابلاغ دستور نخست، خطاب به مدیریت اداره آب و فاضلاب این شهرستان مبنی بر وجود مشکلات در حوزه سلامت و کیفیت آب شرب برخی روستاها صادر شده است. توجه به قوانین و مقررات موجود در این زمینه حاکی از آن است که دادستانی محترم، با ملاحظه آیین‌نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۰۴/۲۴ هیئت وزیران، مخاطبین و متولیان امر را مورد خطاب قرار داده و از این طریق اقدام به پیگیری‌های لازم کرده است. توضیح آن‌که در ماده ۲ این آیین‌نامه، از یک‌سو علاوه بر تصریح به ممنوعیت هرگونه اقدام که تهدیدی برای بهداشت عمومی شناخته می‌شود، رأساً وزارت بهداشت را مکلف به اتخاذ اقدامات قانونی یا ارجاع امر به مراجع ذی‌صلاح کرده و در ماده ۳، تکلیفی برای وزارت مذکور مبنی بر تحت نظارت مستمر قرار دادن کیفیت آب آشامیدنی عمومی از نقطه آب‌گیری تا مصرف را به‌منظور حفظ سلامت و بهداشت مردم کرده است. از دیگر سو، در ماده ۴، کمیته‌ای به‌منظور جلوگیری از روند رو به رشد آلودگی منابع آب‌های سطحی و زیر زمینی - اعم از چاه‌ها، رودخانه‌ها، قنات‌ها، چشمه‌ها و آب مصرفی شهر و روستا - پیش‌بینی شده که در میان اعضای آن می‌توان به مدیران و رؤسای اداره کل بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و همچنین شرکت آب و فاضلاب استان اشاره کرد.

مضاف بر آن، به‌رغم این‌که از فرماندار در این کمیته ذکری به میان نیامده اما، نظر به این‌که این کمیته زیرنظر استاندار قرار دارد و فرماندار از حیث سلسله مراتب، تحت نظر این مقام می‌باشد، دستور صادر شده از سوی دادستانی محترم موجه جلوه می‌کند. همچنین بند ۲۱ ماده ۲ مصوبه شرح وظایف استانداران و فرمانداران (مصوب شورای عالی اداری ۱۳۷۷) یکی از وظایف استانداران و فرمانداران را «فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای رشد و پیشرفت بهداشت عمومی» تلقی کرده است. بر این اساس، مخاطب قرار دادن فرماندار توسط دادستان با توجه به کارویژه مذکور کاملاً درست به نظر می‌رسد.^۱

۱. لازم به ذکر است که در ماده ۲۴ این مصوبه، مقرر شده: «کلیه وظایف و اختیاراتی که بر عهده استانداران محول گردیده است، فرمانداران نیز همان وظایف و اختیارات را (به استثناء اختیار مطرح در

۲.۲.۳. ضمانت اجرا

ضمانت اجرا، یکی از ابزارهای مهم و اساسی دادستانی‌ها در راستای حفظ و احیاء حقوق عامه می‌باشد، به‌گونه‌ای که بدون این ابزار، عملاً امکان احیاء این حقوق به درستی فراهم نمی‌شود. در این راستا، دستورالعمل نظارت و پیگیری حقوق عامه مصوب ۱۳۹۷/۱۱/۰۶ رئیس قوه قضاییه، ابزارهایی را در اختیار دادستانی قرار داده که این نهاد از طریق به‌کارگیری آن‌ها می‌تواند اقدام به احیاء حقوق عامه تضييع شده کند. این ابزارها شامل مواردی همچون «تعقیب کیفری متهمان، تذکر یا اخطار به دستگاه اجرایی یا سایر اشخاص حقیقی یا حقوقی، اتخاذ تدابیر پیشگیرانه و صدور دستور توقف اقدامات»^۱ می‌شوند. در موضوع حاضر، دادستانی محترم، از طریق مکاتبات اداری و پیگیری موارد نقض حقوق عامه و احراز این امر که ترک فعل مجریان منجر به تضييع حقوق عامه شهروندان در موضوع آب آشامیدنی سالم و در نهایت تحقق جرم تهدید علیه بهداشت عمومی شده، اقدام به اتخاذ تدابیری کرده است. از جمله این تدابیر، الزام نهادهای مجری متولی به انجام اقدامات ایجابی مطابق قانون بوده است. بر اساس این الزام، مجریان متولی مکلف شدند مواردی همچون کلر زنی منابع آبی، انجام آزمایش و نمونه‌گیری از آب‌های آلوده و ارائه گزارش در خصوص علل آلوده شدن آب، رفع نقص تأسیسات منابع آبی (رفع ایراد درب مخزن چاه)، کالیبره کردن و نصب دستگاه کلریناتور به- منظور پیشگیری از یخ‌زدگی منابع آبی را در رأس کار خود قرار دهند.

نظر به اهمیت موضوع بهداشت و سلامت شهروندان، دادستانی می‌توانست از طریق ارجاع موضوع به سازمان بازرسی کل کشور به‌دلیل عدم اجرای صحیح قوانین، رسیدگی به امر را از این سازمان درخواست کند. همچنین، شایسته بود که این نهاد در ذیل دستور خود، ضمانت‌اجرای استنفکاف از دستور را اطلاع‌رسانی عمومی قرار می‌داد. علاوه بر آن، با توجه به ترک فعل صورت گرفته، در ذیل دستور ضمن تصریح به وقوع تخلف به‌دلیل عدم اجرای قوانین و مقررات، ضمانت اجرای کیفری به‌دلیل وقوع جرم تهدید علیه بهداشت عمومی را از طریق صدور

۱. بند ۱۵ ماده ۲ این مصوبه) در شهرستان محل مأموریت خود دارا هستند».

۲. بندهای ۱ الی ۵ ماده ۲ دستورالعمل نظارت و پیگیری حقوق عامه.

کیفرخواست به مراجع ذی ربط شایسته ذکر بود. جایگاه جرم تهدید علیه بهداشت عمومی تا آن جا اهمیت دارد که به نظر می‌رسد می‌توان از طریق ارجاع دادستانی کل به رئیس قوه قضاییه، نظارت فوق‌العاده سازمان بازرسی کل کشور مبتنی فعال شود.^۱

۲.۲.۴. تحقق یا عدم تحقق جرم و جایگاه جرم تهدید علیه بهداشت عمومی

توجه به موضوع مطروحه نشان می‌دهد نهادهای اجرایی که متولی تأمین سلامت بهداشت عموم مردم واقع در روستاهای این شهرستان بودند، از طریق اهمال و سهل‌انگاری در عدم کلرزنی منابع آبی و بی‌توجهی به نواقص موجود در تأسیسات آبی که منجر به آلوده شدن آب چاه‌ها و یخزدگی شده است، این مشکل را پدید آوردند و موجب آسیب به کیفیت منابع آبی و سلامت مرد شدند. نظر به گزارش‌های واصل شده به دادستانی مبنی بر طغیان بیماری بیش از صد فقره و بروز و ظهور مشکلات گوارشی و احراز غیرطبیعی بودن این امر، جرم تهدید علیه بهداشت عمومی مصداق می‌یابد.

با نگاهی به قوانین و مقررات موجود در زمینه پیشگیری و ممانعت از آلودگی آب، به اسنادی برمی‌خوریم که نشان می‌دهد این موضوع در اندیشه قانون‌گذار واجد اهمیت فراوان است. به‌عنوان مثال، می‌توان به ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی اشاره کرد که در خصوص تهدید علیه بهداشت عمومی اقدام به جرم‌انگاری کرده است. در این ماده مقرر شده: «هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیربهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زائد، ریختن مواد مسموم‌کننده در رودخانه‌ها، زباله در خیابان‌ها و کشتار غیر مجاز دام، استفاده غیرمجاز فاضلاب خام یا پس آب تصفیه‌خانه‌های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می‌باشد و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند به حبس

---

۱. بند ب ماده ۲ قانون سازمان بازرسی کل کشور: «انجام بازرسی‌های فوق‌العاده بر حسب دستور شورای عالی قضایی و یا به درخواست کمیسیون اصل ۹۰ قانون اساسی مجلس شورای اسلامی و یا بنا به تقاضای وزیر یا مسئول دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط و یا هر مورد دیگری که به نظر رئیس سازمان و شورای عالی قضایی ضروری تشخیص داده شود».

تا یک سال محکوم خواهند شد». با توجه به این امر، در موضوع طغیان بیماری ناشی از آلودگی آب، جرم تهدید علیه بهداشت عمومی واقع شده است. تحقق این جرم در واقع ناشی از اهمال و ترک فعل نهادهای اجرایی بوده که متولی انجام نمونه‌گیری از آب و انجام آزمایش‌های لازم و کلرزنی منابع آبی بوده است.

قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ در ماده ۴۶، ضمن تصریح به ممنوعیت آلوده‌ساختن آب بیان می‌دارد که مسئولیت پیشگیری و ممانعت و جلوگیری از آلودگی منابع آب به سازمان حفاظت محیط زیست محول می‌شود. همچنین، بر اساس ماده ۳ آیین‌نامه بهداشت محیط مصوب ۱۳۷۱/۰۴/۲۴ هیئت وزیران، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به‌منظور حفظ سلامت و بهداشت مردم مکلف شده تا کیفیت آب آشامیدنی عمومی از نقطه آب‌گیری تا مصرف را از نظر بهداشتی تحت نظارت مستمر قرار دهد. در این راستا، ماده ۴ آیین‌نامه مزبور با پیش‌بینی کمیته‌ای با نام "کمیته حفاظت از منابع آب آشامیدنی" تحت نظارت استاندار، کارویژه‌هایی همچون "اتخاذ تدابیر لازم جهت حفاظت از منابع آب آشامیدنی موجود" و نیز "تصمیم‌گیری در رابطه با بحران‌های ناشی از آلودگی منابع آب و چگونگی مقابله با آن‌ها" را به این کمیته سپرده است.

توجه به قوانین و مقررات فوق نشان می‌دهد که مسئولیت پیشگیری از آلودگی منابع آبی با سازمان محیط زیست است اما کارویژه نظارت بر حفظ کیفیت منابع آبی بر عهده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار دارد. کمیته مزبور نیز در سطح استان انجام وظیفه می‌کند اما در سطح شهرستان، با توجه آیین‌نامه بهداشت محیط، مسئولیت اولیه نظارت بر عهده مرکز بهداشت شهرستان قرار دارد و تشخیص دادستانی محترم و فرآیند ورود به موضوع مبتنی بر قواعد و مقررات قانونی صورت گرفته است. بر این اساس، اقدام دادستان در ورود به این مسئله و اقدامات انجام شده از طریق مکاتبه و سعی در رفع اختلاف میان نهادهای مجری، گام مثبت در راستای احیاء حقوق عامه بوده است.

نتیجه گیری

موضوع آب آشامیدنی سالم به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین حق‌های بشری به رسمیت شناخته شده است. از این رو در اسناد بین‌المللی به‌نحو مطلوبی این حق

شناسایی و تضمینات آن در اسناد داخلی تأمین شده است. با این وجود، به دلیل تورم قوانین و پراکندگی آن‌ها و عدم وجود قانون واحد در راستای ساماندهی احکام مربوط به آن و همچنین وجود مراجع متعدد در تضمین این حق، منجر گردید که دادستانی محترم به رغم صلاحیت در احیا و پیگیری حقوق عامه، به طور دقیق اقدام به اتخاذ تصمیمات قانونی مطابق قوانین موجود نکند و عمدتاً از طرق مذاکره و مکاتبه پیگیر بازگشت حقوق تضییع شده مردم شود.

به نظر می‌رسد دستور دادستانی شهرستان بهار در راستای اعمال نظارت بر فعالیت نهادهای اجرایی در کنترل کیفیت منابع آبی در راستای تحقق حق بر آب و احیاء حقوق عامه صورت گرفته و به دلیل پیشگیری از تداخل وظایف قوا، دادستان به درستی وظیفه نهاد اجرایی را متذکر شده است. هر چند در صورت استنکاف نهاد اجرایی از دستور دادستانی مبنی بر انجام وظیفه قانونی، دادستان می‌توانست ضمانت‌اجراهای لازم را در راستای تضمین کیفیت منابع آبی تعیین نماید.

منابع

- بهرامیان، مهدی، علی دشتی، خیرالله پروین و پرویز علوی (۱۳۹۷)، «واکاوی تضمینات حقوق عامه با نگاهی به حقوق شهروندی و جایگاه مقام تعقیب»، **مجله اخلاق زیستی، ویژه‌نامه حقوق شهروندی**.
- تنگستانی، محمد قاسم، مرادی برلیان، مهدی و پرهام مهرآرام (۱۳۹۷)، **گفتارهایی در باب نهاد دادستانی و احیاء حقوق عامه**، چاپ اول، تهران: مرکز مطبوعات انتشارات قوه قضاییه.
- رشیدی، مهناز، «حق بر آب و نقش قوه قضاییه در تضمین آن»، گزارش پژوهشی، پژوهشگاه قوه قضائیه، ۱۴۰۰.
- سلمان م. اسلمان و شیوان مک اینرنی - لنکفورد (۱۳۹۴)، **آب و حقوق بشر: حق دسترسی بشر به آب، ابعاد حقوقی و سیاسی**، ترجمه حسن اسدی زیدآبادی، چاپ اول، تهران: انتشارات ناهید.
- عباسی، محمود و دیگران (۱۳۹۸)، «حقوق شهروندی؛ از حقوق ملت تا احیاء حقوق عامه»، تهران: انتشارات حقوقی.
- غمامی، سید محمد مهدی (۱۳۹۷)، «الگوی احیاء حقوق عامه با تحول در نظام هنجارها و ساختارهای قضایی»، **حقوق اسلامی**، سال ۱۵، شماره ۵۸.
- مرادی برلیان، مهدی (۱۳۹۶)، گزارش نشست علمی: جایگاه و صلاحیت‌های نهاد دادستانی در نظم حقوقی ایران از منظر حقوق عمومی با نگاه ویژه به وظیفه احیاء حقوق عامه، تهران: پژوهشگاه قوه قضاییه.